

2000-LUVUN ALUEPOLITIikka NOJAA TEOLLISUUTEEN JA PALVELUYRITTÄJYYTEEN

OLLI REHN

Työskentelin nelisen vuotta EU:n komissiossa, jossa yksi tehtävistäni oli seurata EU:n aluepolitiikan uudistamista Agenda 2000 -ohjelman valmistelun yhteydessä ja pyrkiä vaikuttamaan siihen Suomen kannalta. Pidín yhteyttä Suomen maakuntaliittoihin ja seurasin maakuntalehtien verkoversioita. Kävin muiden töiden sallimassa tahdissa maakunnissa erilaisissa seminaareissa ja vietin pidemmät loma-ajat Etelä-Savossa, jonne minulla on suvun, perheyriityksen ja kesämökin kautta kiinteät siteet. Tuntumaa aluekehitykseen sain myös sitä kautta, että äitini toimii erään eteläsavolaisen maakuntakaupungin valtuuston puheenjohtajana. Näin ollen kuvittelin tietäväni jotain siitä, missä tilassa Suomi ja sen maakunnat ovat armon vuonna 2002.

Paluumuuttajana vuoden 2002 alussa sain ainutkertaisen tilaisuuden tutustua Suomen tilaan kiertämällä maata kansanvaltaisen harrastuksen merkeissä viiden kuukauden ajan. Tuli todistetuksi, että paraskaan yleinen tietopohja ei korvaa omakohtaista kokemusta. Suomen alueellinen kehitys, kuntatalous ja peruspalvelut olivat päässeet huonompaan jamaan kuin edes valistuneena itseään pitävä tarkkailija tuli kuvitelleeksi. Kitee ja Taivalkoski opettavat, ainakin enemmän kuin Brysselin pääkonttori tai edes Mikkelin tori.

Kansanlaulaja Mikko Alatalo kirjoitti klassikkonsa ”Yhdentoista virran maa” sen jälkeen, kun Suomi teki alueellisen rakennemuutoksen maailmanennätyksen 1960- ja 1970-luvun taitteessa. En olisi uskonut – ennen kuin itse näin ja koin –, että Suomi saattaisi itse rikkoo oman maailmanennätyksensä. Se ei ole kaukana, jos meno jatkuu nykyisellään.

Mutta jätetään tunteilu ja otetaan asia järjellä.

Kiitän valtiot. maist. Jussi Yli-Lahtea näkemyksistä ja aineistosta, jotka ovat edesauttaneet artikkelin valmistamista.

Mistä alueellinen keskittyminen johtuu? Mitä sen suunnalle tai ainakin vauhdille on tehtävissä yhteiskuntapolitiikalla?

KAKSINKERTAISESTI KAHDEN KERROKSEN YHTEISKUNTA

Yhteiskunnallisten ja taloudellisten voimavarojen hyödyntämisen kannalta Suomen tila on monella tavalla eriskummallinen. Maamme kansainvälinen kilpailukyky on viime vuosina ollut kansainvälistä huipputasoa. Samaan aikaan meillä on ainakin 12–13 prosentin todellinen työttömyys. Työpaikkojen puutteen lisäksi meillä on mittava yrittäjyysvaje. Suomessa halukkuus yrittäjäksi ryhtymiseen on hälyttävän alhaisella tasolla tilanteessa, jossa pitää valmistautua massiiviseen pienten ja keskisuurten yritysten sukupolvenvaihdokseen lähivuosina.

Täällä Euroopan reuna-alueella jättäytyminen yksin markkinavoimien varaan johtaisi entistä rumpaan kierteeseen kohti kahden kerroksen yhteiskuntaa – sekä sosiaalisesti että alueellisesti. Osaamisen ja teknologian korostuneen merkityksen vuoksi hyvin koulutettujen työntekijöiden tuottavuus kasvaa nopeasti, kun taas ammattitaidottoman työvoiman tuottavuus ei pysy tahdissa mukana. Vapaakaupan ja tietoteknologian myötä syntyneet maailmanlaajuiset markkinat, joista Suomi kokonaisuutena on enemmän hyötynyt kuin kärsinyt, korostavat erityisosaamisen merkitystä. Talouden ja teknologian pohjavirrat syventävät kahtiajakoa ilman vahvaa yhteiskuntapolitiikkaa, joka luo pohjan sille, että kaikki suomalaiset voivat osallistua ehyen yhteiskunnan rakentamiseen.

Tässäkin suhteessa Suomi on kummallinen ääripäiden maa. Nokia-vetoinen tietotekninen teollisuus on pitkään kasvanut nopeaa tahtia ja keskittynyt Etelä-Suomeen sekä Oulun ja Tam-

pereen seuduille. Sen rinnalla palvelusektorimme on korostuneen alikehittynyt. Jos palvelusektorimme olisi yhtä vahva kuin muissa eurooppalaisissa teollisuusmaissa, Suomeen voisi syntyä 50 000–100 000 uutta työpaikkaa.

Alueellisessa tarkastelussa Suomen tilanne asettuu vielä oudompaan valoon. Alueelliset työttömyyserot ovat suuret. Työttömyys Suomessa onkin voittopuolisesti alueellista työttömyyttä. Itä- ja Pohjois-Suomen maakunnat ovat laman jälkeen jääneet korkean rakenteellisen työttömyyden loukkuun avoimen työttömyyden lähennellessä 20:tä prosenttia. Samaan aikaan maakunnissa toimivilla yrityksillä on kuitenkin rekrytointivaikeuksia, pulaa osaavasta työvoimasta. Pääkaupunkiseudulla taas on useilla toimialoilla eletty työvoiman ylikysyntätilannetta eli työvoimapulaa jo usean laman jälkeisen vuoden ajan.

Työvoiman kysynnän ja tarjonnan epätasapaino purkautuu muuttoliikkeenä. Se ei helpota maakuntien työttömyyttä, koska lähtijöitä ovat pääosin muut kuin työttömät. Muuttoliikkeen kohdealueilla asuttopula ja korkea kustannustaso hidastavat työvoiman liikkuvuutta.

Onkohan tässä menossa resurssien käytön näkökulmasta paljonkaan järkeä? Työvoiman kysynnän ja tarjonnan tasapainottaminen muuttoliikkeen avulla vaikuttaa toivottoman pitkäkestoiselta projektilta. Nykyisellä vauhdilla pitää puhua kymmenistä vuosista, eikä tasapainoa taida silloinkaan syntyä. Olisiko sittenkin järkevämpää yrittää ylläpitää ja synnyttää tuottavaa työtä tekijänsä luona? Jos se on järkevää, onko se mahdollista?

ENNEN VAHVA VALTIO – NYT VAHVA YRITTÄJYYS JA UUSI ALUEPOLITIikka

Nyt olemme samanlaisessa murroskohdassa kuin 50 vuotta sitten, jolloin pääministeri Urho Kekkonen kirjoitti pamflettinsa ”Onko maallamme malttia vaurastua?”. Tuolloin jälleenrakennuksen Suomi käynnisti aluepolitiikkaansa ja alkoi teollistaa pohjoista ja itäistä Suomea. Maan kaikki voimavarat haluttiin käyttöön. Osin siinä onnistuttiin, osaksi aikaa.

Myös vuonna 2002 on sekä yksittäisen suomalaisen että koko yhteiskunnan etu saada kaikki Suomen voimavarat käyttöön, myös maakunnissa. Vaikka päämäärä on sama kuin 50 vuotta sitten, keinot eivät ole. Vahvan valtion sijaan nyt

kaivataan vahvaa yrittäjyyttä, jota tuetaan osamista, innovatiivisuutta ja verkottumista edistävällä aluepolitiikalla.

Selvää on sekin, että työ ei voi kohdata tekijäänsä ilman koulutuksen väliintuloa. Koulutuksen ja osaamisen kautta tulevia voimavaroja ei puolestaan voida saada käyttöön ilman yrittäjyyden liikkeellepanevaa voimaa. Työllisyys, koulutus ja yrittäjyys liittyvät siten toisiinsa sekä Suomessa ylipäänsä että eritoten sen alueilla.

Jyväskylän yliopiston kansantaloustieteen professori Hannu Tervo kirjoitti keväällä mielenkiintoisella tavalla Helsingin Sanomissa (13.4.2002) alueellisesta keskittymisestä. Hänen analyysinsä päättyy varsin rohkaisevaan visioon:

”Markkinavoimat yhdessä tehokkaan, moniaineksisen aluepolitiikan kanssa voivat muokata aluekehitystä niin yhdyntävässä Euroopassa kuin Suomessakin yltiökeskittymisestä kohti hajauttavampaa aluerakennetta, jossa aluekasvun tärkein aines, inhimillinen pääoma levitetyty aikaisempaa tasaisemmin. Pidemmällä aikavälillä maan etu edellyttää kaikkien resurssien käyttöä.”

Suomessa keskittyminen on suhteellisesti ottaen voimakkainta EU:n alueella. Pääkaupunkiseutu kasvaa ja maakunnat tyhjentyvät nopeammin kuin missään muussa EU-maassa, vaikka keskittymistä toki tapahtuu muuallakin.

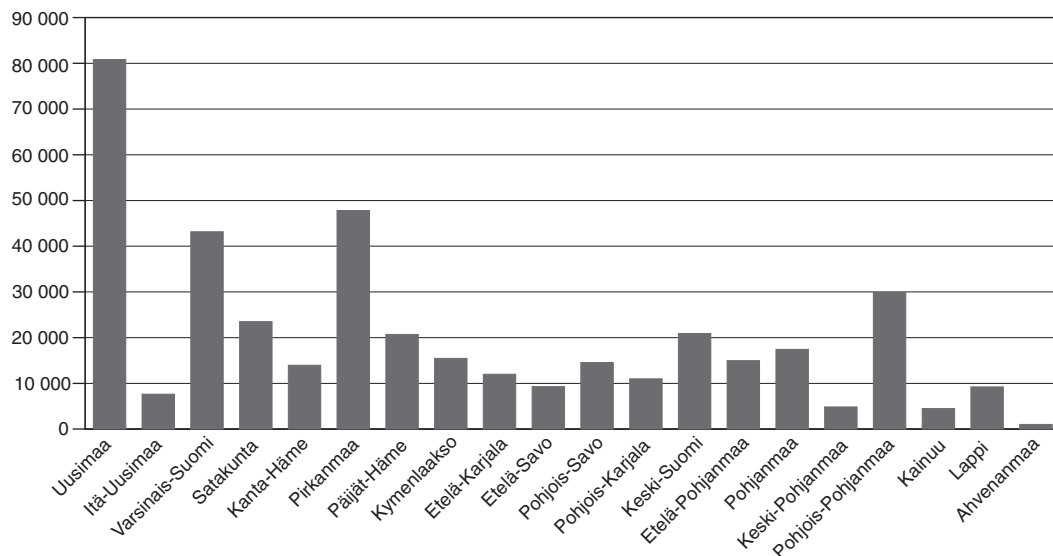
Markkinavoimien aiheuttama alueellinen rakennemuutos on ollut osin vääjäämätön. Mutta ovatko julkisen vallan toimet kärjistäneet markkinavoimien muovaamaa aluekehityksen perusuuntaa? Ainakin kansallisen aluepolitiikan sekä kuntatalouden ja julkisten palveluiden leikkauksissa on ollut poliittista halua rakennemuutoksen vauhdittamiseen.

Mikä olisi vaikkapa siitä kuuluisasta ”yhteiskunnan kokonaisedusta” lähtevä vaihtoehto nykyiselle markkinavoimien ehdoilla etenevälle keskittymiskehitykselle? Lienee lähdeävä siitä, että kehityksen suuntaa ei kokonaan voida muuttaa. Mutta sen vauhtiin voidaan vaikuttaa sellaisella yhteiskuntapolitiikalla, joka maksimoi resurssien hyödyntämisen ja pyrkii estämään ihmisten syrjäytymistä pitämällä heitä työn syrjässä kiinni.

VANHAN JA UUDEN TALOUDEN ALUEELLISET EROT

Kansallista aluepolitiikkaa punnittaessa on syytä analysoida alueellisen kehityksen eri ulottuvuuksia. Alueellista keskittymistä pidetään yksisuun-

Kuvio 1. Teollisuuden työpaikat maakunnittain vuonna 2000

taisena ja yhdenmukaisena, väistämättömänäkin, kehityksenkulkuna. On kuitenkin tärkeää katsoa asiaa vähän eritellymmin. Tällöin tullaan muun muassa vanhan talouden ja uuden talouden merkittäviin eroihin. Erityisesti tämä ero näkyy teollisuuden alueellisessa sijoittumisessa (kuvio 1). 2000-luvun alkaessa teollisuus toimii Suomessa edelleen tasaisesti eri maakunnissa.

Kaikissa maakunnissa on merkittävää teollisuutta. Uudenmaan osuus teollisuuden työpaikoista on vain noin viidennes. Merkittävää on sekin, että maakuntien teollisuudesta suuri osa toimii maakuntakeskuksen ulkopuolella, teollisuuspaikkakunnilla tai perinteisellä maaseudulla. Kyseessä ei ole vain suomalainen ilmiö: kaikkialla kehittyneissä maissa teollisuus löytää parhaan sijoittumisalueensa muualta kuin suurimmista keskuksista.

Sen sijaan ns. uusi talous on keskittynyt voimakkaasti pääkaupunkiseudulle ja muutamiiin muihin keskuksiin. Syitä tähän voidaan hakea kahdesta tekijästä. Yhtäältä näistä keskuksista löytyvät kaupallis-tekniset yliopistot ja muut keskeiset alan instituutiot samoin kuin tietotyöläisten kriittinen massa, mikä on tärkeää luovuuteen, osaamiseen ja kommunikaatioon perustuvassa tuotannossa. Toisaalta uuden talouden yritykset ovat – ainakin viime aikoihin saakka – korkean kannattavuutensa ja tuottoisan liiketoimintansa ansiosta pystyneet sijoittumaan näihin keskuksiin, joiden kustannustaso on sellainen, ettei pe-

rinteistä teollisuutta niihin kannata normaalityypisissä sijoittauksissa.

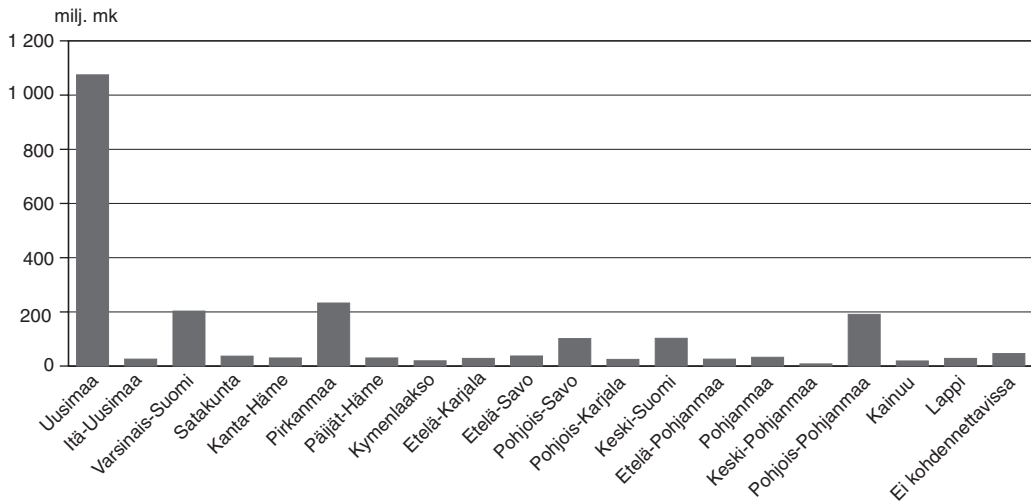
Tämä näkyy myös julkisten teknologiavarojen alueellisessa jakaantumisessa (kuvio 2).

Tässä on yksi nykytilanteen paradoksi: informaatio- ja kommunikaatioteknologiaa kehittävä ja hyödyntävä uusi talous on kaikkein voimakkaimmin keskittynyt, vaikka uusi teknologia antaisi mahdollisuuksia hyvinkin hajautettuun toimintatapaan.

Maakunnille teollisuus on edelleen talouden ja työllisyyden selkäranka, suhteessa vielä enemmän kuin koko Suomen kansantaloudelle. Keskittymisen jatkuminen luo kuitenkin pitkän varjon maakuntien teollisuuden tulevaisuuden ylle. Teollisuus kuten muukaan yritystoiminta ei voi toimia ilman infrastruktuuria ja palveluita, ei myöskään sen työvoima. Monilla alueilla yritysten toimintaympäristö ja työvoiman kannalta keskeinen julkisten ja yksityisten palvelujen järjestelmä ovat jo heikentyneet huolestuttavasti.

Mikäli teollisuus heikentyy ja supistuu Suomen maakunnissa, ei vaihtoehtona ole sijoittuminen pääkaupunkiseudulle. Vaihtoehtona on siirtyminen ulkomaille. Tässä suhteessa tehokas aluepolitiikka edustaa sekä suomalaisen teollisuuden etua että Suomen yleistä etua. Sitä, kuinka tärkeä teollisuus on maakuntien tulevaisuudelle, ja sitä, kuinka tärkeä oikealla tavalla viritetty aluepolitiikka on teollisuuden pitämiseksi Suomessa.

Kuvio 2. Tekesin tutkimus- ja kehitysrahoitus maakunnittain vuonna 2001

Luvut sisältävät tilastotiedot seuraavista yritystuista:

- kehitysalueen investointituki, vuoteen 1994 investointiavustus ja käynnistysavustus; nyk. investointituki
- pienyritystuki (investointi, käynnistys, yrityshautomo), vuoteen 1994 investointiavustus, käynnistysavustus; nyk. osa investointitukea
- pk-yritysten kehittämistuki, vuoteen 1994 kehittämisavustus; nyk. kehittämistuki
- toimintaympäristötuki (vuodesta 1997 alkaen)
- kansainvälistymistuki yrityskohtaisen tuen osalta; nyk. osa kehittämistukea
- alueellinen kuljetustuki

Luvut on saatettu vuoden 2001 hintatasoon seuraavasti:

- investointituet: 80 % tukkuhintaindeksi, 20 % rakennuskustannusindeksi
- käynnistystuet: ansiotasoindeksi
- kehittämistuet: 50 % tukkuhintaindeksi, 50 % ansiotasoindeksi
- toimintaympäristötuki: ansiotasoindeksi
- kuljetustuki: tukkuhintaindeksi

SUOMEN ALUEPOLIITIIKKA EU-MAIDEN HÄNTÄPÄÄSSÄ

Suomessa on viime vuosina keskusteltu siitä, pitäisikö elvyttää vanhaa aluepolitiikkaa vai luoda kokonaan uutta aluepolitiikkaa. Keskustelun tuoksina molemmat ovat kylläkin jääneet puheen asteelle. Aluekeskushjelmat kannustavat siihen valittuja kaupunkeja ja seutukuntia yhteistyöhön, mutta uusia resursseja ne eivät juuri tarjoa. Aluekehityslain uudistus keväällä 2002 ei sekään merkitse ratkaisevaa laadullista parannusta viime aikoina harjoitettuun aluepolitiikkaan. Laajasti kannatusta saanut ajatus aluepolitiikan tehostamisesta on siten kuin savolaismallinen projekti – siis aloittamista vaille valmis.

Ottaen huomioon Suomen olosuhteet ja sijainnin Euroopan reunalla on aluepolitiikka meillä saatettu varsin heikkoon jamaan. Tätä valaisee tuore tutkimus, jonka sisäministeriö ja kauppa- ja

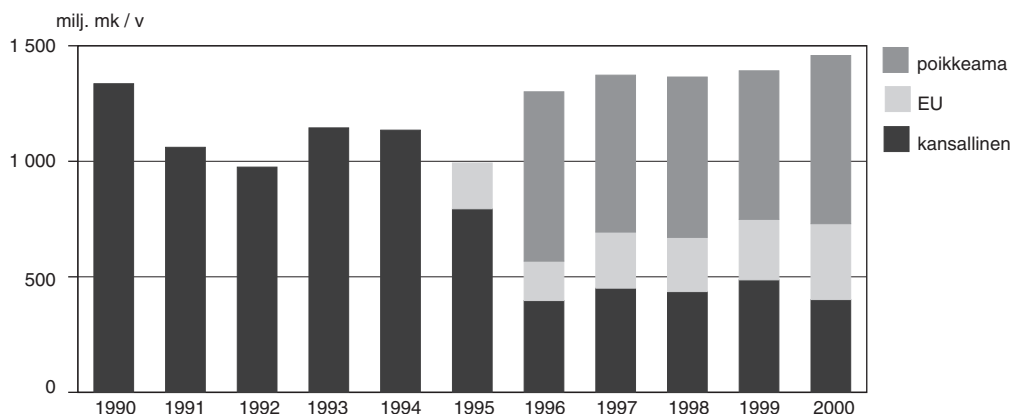
teollisuusministeriö ovat tilanneet eräältä arvostetulta kansainväliseltä tutkimuslaitokselta. Siinä verrataan alueellista yritystukea Suomessa muiden EU-maiden vastaavaan tukeen.

Tutkimuksen mukaan Suomessa aluetuet lähestyvät EU:n alimmaista tasoa. Vain muutama maassa aluetukea myönnetään vähemmän. Sen sijaan monissa Suomea edullisemmin sijaitsevilla maissa käytetään varoja aluepolitiikkaan paljon Suomea enemmän. Tämä on erikoista, kun on kyse maasta, joka on EU-jäsenmaista harvimminkin asuttu, maaseutumaisin ja jossa alueelliset kehityserot kasvavat kaikkein nopeimmin.

Suomen outoa aluepoliittista tilannetta voi lähestyä myös toisesta suunnasta ja katsoa, miten aluepolitiikka on kehittynyt Suomen EU-jäsenyyden aikana.

Vuonna 1995 meilläkin ryhdyttiin toteuttamaan EU:n alue- ja rakennepolitiikkaa. Se tarkoitti ja tarkoittaa alueellisia kehittämisohjelmia,

Kuvio 3. Yritystoiminnan alueellisen edistämisen rahoitus 1990–2000 (reaalisesti, milj. mk/v)

Lähde: STV 3.4.2000

joita EU ja jäsenmaa yhdessä rahoittavat. Suomi onnistui neuvottelemaan kohtuulliset pohjoisten alueiden, maaseutualueiden ja taantuvien teollisuusalueiden ohjelmat. Ajateltiin, että EU-jäsenyyden myötä aluepolitiikka saa uutta tehoa ja vaikuttavuutta.

EU:n alue- ja rakennepolitiikan keskeinen lähtökohta on *täydentävyysperiaate*. EU:n rakennerahastoista tulevat aluekehitysvarat täydentävät kansallista aluepolitiikkaa muodostaen sille lisäarvoa. EU:n varat eivät saa korvata kansallista rahoitusta.

Mitä tapahtuikaan Suomessa? EU:n ohjelma- varojen tullessa käyttöön leikattiin voimakkaasti kansallisia aluekehitysvaroja, erityisesti vuosina 1995 ja 1996. EU:n alueohjelmat eivät voineet tuottaa tulosta, kun samanaikaisesti kansallinen aluepolitiikka ajettiin alas tai sitä ainakin heikennettiin voimakkaasti.

EU:lla on monenkirjavia periaatteita, mutta aluepolitiikan perussääntö on johdonmukainen ja järkevä. EU:n rahoituksen tulee täydentää kansallista rahoitusta. EU:n ohjelmilla ei voi olla tavoiteltua vaikutusta, jos niiden varat käytetään Kreikan tapaan budjetin aukkojen paikkaamiseen. Tällaista Kreikan mallia ei Suomesta odotaisi löytävänsä.

Erityisen merkittävä täydentävyysperiaatteesta poikkeaminen on ollut yritystoiminnan alueellisessa rahoituksessa (kuvio 3). Ennen EU-jäsenyyttä vallinneen tason säilyttäminen edellyttäisi nykyistä tasoa useita satoja miljoonia markkoja korkeampaa yritystoiminnan kehittämisen rahoitustasoa.

Kansallisen aluepolitiikan alasajo tapahtui 1990-luvun puolivälissä – juuri silloin, kun Suomi oli nousemassa syvästä talouslamasta. Rakennemuutos oli kiihtymässä ja uusi teknologia muovasi vahvasti talouden rakenteita. Kansallisen aluepolitiikan alasajo vaikutti osaltaan siihen, että toipuminen lamasta tapahtui alueellisesti hyvinkin epätahtisesti. Itä- ja Pohjois-Suomi, mutta myös monet muut alueet jäivät korkean rakenteellisen työttömyyden loukkuun – ja ovat yhä siinä, kun EU-jäsenyyttä on takana seitsemän vuotta.

KANSALLINEN ALUEPOLITIikka ELVYTTÄVÄ

Aluekehityksen tasapainottamiseksi kiireellisin tehtävä on kansallisen aluepolitiikan elvyttäminen. Sitä koskeva kannanotto sisältyi Valtioneuvoston aluepoliittiseen periaatepäätökseen syksyllä 2000. Periaatepäätöksen mukaiset selvitykset on tehty ja on toiminnan aika. Viimeistään kevään 2003 eduskuntavaalien jälkeen muodostettavan hallituksen ohjelmaneuvoittelussa tämä on yksi keskeisimmistä kysymyksistä.

1990-luvun tai 1980-luvun aluepolitiikkaa ei sellaisenaan tarvitse palauttaa. Sen sijaan on uudistettava aluepolitiikan keinoja, jotta niillä voidaan luoda pohjaa kannattavalle yritystoiminnalle palvelu- ja tietovaltaisen verkostotalouden oloissa, joissa yritykset joutuvat vastaamaan kansainvälisen kilpailun haasteeseen, joko välittömästi tai välillisesti.

Esimerkiksi kokeilunluonteinen sosiaaliturva-

maksujen alentaminen eräissä pohjoisimman Suomen seutukunnissa on sinänsä kannatettava. Kokeilu avaa pään siihen, että verotuksessa ja veronluonteisissa maksuissa voidaan soveltaa erilaisia verokantoja aluepoliittisin perustein. Sotumaksuhelpotuksen tyyppiset, sittenkin melko hennot toimet eivät kuitenkaan yksin riitä ratkaisemaan alueellisen kehityksen akuuttia ongelmaa.

Tarvitaan nopeammin vaikuttavia toimia. Nii- tä tulisi kohdistaa myös suoraan yritysverotukseen siten, että yrityksille syntyisi erityinen houkutus sijoittua kehitysalueille, jos se yritystoiminnan luonteen ja osaavan työvoiman saata- vuuden puolesta on mahdollista. Näiden välineiden tulee olla pitkäaikaisia, ei kokeilunluonteisia, sillä yritykset tekevät sijoitus päätöksensä parem- minkin 10 vuoden kuin 10 kuukauden jän- teellä.

OSAAMISEN JA YRITTÄMISEN YHTEISKUNNAN ALUEPOLIITTIKKA

Nyt on uuden, tietoyhteiskuntaan soveltuvan aluepolitiikan aika. Tietoyhteiskunnassa nimenomaan tietoverkot ovat yhtä tärkeitä kuin rautatiet olivat teollisen vallankumouksen edetessä. Internet tarjoaa paljon uusia yrittämisen mahdollisuuksia; edellytyksenä ovat kuitenkin riittävän nopeat ja tehokkaat yhteydet – laajakaistaverkot.

Se edellyttää laajakaistayhteyksien saatavuutta koko maassa. Ei ole varmaa, että Suomesta löytyisi sellaista yritystä, joka investoisi laajakaistaan esimerkiksi Juankosken, Pihtiputaan tai Sodankylän syrjäkylillä. Ruotsi investoi mittavasti julkisen vallan toimin laajakaistayhteyksien rakentamiseksi. Senkin uhalla, että joudun ”kuitusosialistien” kirjoihin, kysyn, pystymmekö luotamaan pelkkään kilpailuun vai tarvitaanko julkisen vallan toimia, kuten investointeja ja verohelpotuksia, jotta laajakaistayhteyksistä tulee arkipäivää.

Yritykset ja työpaikat eivät tietenkään synny vain laajakaistasta, vaan ehtona on, että yrittämisen olosuhteet ovat kunnossa. Suomi tarvitsee yrittämisen henkeä. Suhtautumisemme yrittäjyyteen on kaksijakoinen. Yleinen asennoituminen yrittäjyyttä kohtaan on myönteisempi kuin koskaan. Toisaalta verrattaessa muihin EU-maihin olemme kaikkein haluttomimpia itse ryhtymään yrittäjiksi.

Suhtaudumme ristiriitaisesti myös liikevoittoon. Yrittäjyys on hyvä, mutta voiton tavoittelu

melkein pä moraalisesti tuomittavaa. Optioista käyty keskustelu vääristi kuvaa menestyvästä yrittäjästä, mistä sitkeällä puurtamisella leipänsä tienaa perusyrittäjä on joutunut maksamaan. Uskonpuhdistus jäi kesken täällä pohjan perukoilla, kun emme voi hyväksyä sitä, että luovuudella ja kovalla työllä ansaittu euro kuuluu yrittäjälle palkkiona riskinotosta, kunhan verot maksetaan lakien mukaan.

Suuri haaste onkin uudistaa suomalaista yhteiskuntaa poistamalla yrittämisen esteitä, liittyvätpä ne asenteisiin, hallintoon tai verotukseen. Esimerkiksi yrittäjyyskasvatus pitäisi nostaa opetusohjelmiin peruskoulusta yliopistoon. Alemmilla asteilla kylvetään yrittäjyyden siemen. Keski- ja ylemmällä asteella on annettava käytännön valmiuksia yrityksen perustamiseen ja kehittämiseen.

Yrittäjien tai yksittäisen kansalaisen viranomaisasiointia – kuten työnantajaveloitteiden suorittamista – voidaan puolestaan helpottaa toteuttamalla ns. yhden luukun periaate. Tämä auttaisi varsinkin yksityisillä palvelu-aloilla, joilla työnantajaveloitteiden hoito on usein este hankkia ulkopuolista työvoimaa.

Maatalouden murros on puolestaan pakottanut yrittäjyyden renessanssiin maaseudulla. Talonpojasta on tullut maaseutuyrittäjä, joka ansaitsee leipänsä maanviljelyn rinnalla tai sijasta myös muulla yritystoiminnalla, kuten metsätaloudella, maatilamatkailulla, erityis- ja luomuviljelyllä, pitopalvelulla tai perinneruoilla. Omalla synnyinseudullani Itä-Suomessa maatalouden ohella muuta yritystoimintaa harjoitetaan joka kolmannella tilalla. Työvoima- ja elinkeinokeskuksista (TE-keskuksista) onkin tehtävä pienyrittämisen osaamiskeskuksia, jotka panostavat maaseudun yritystoiminnan kehittämiseen. Esimerkistä käy Etelä-Savon kalkkunantuotanto, joka on kolmessa vuodessa synnyttänyt 50–60 työpaikkaa aivan uudelle tuotannonalalle. Suurten ikäluokkien eläkkeelle siirtymisen ja kesämökkien varustelutason nostamisen myötä mökkimaa- kuntien mahdollisuudet erilaisten palvelujen tuotannossa ovat merkittävät.

Yrittäjyyden edistämisen kannalta on vältettävä ratkaisuja, jotka entisestään lisäävät yritysten taakkaa ja heikentävät niiden kykyä työllistää. Esimerkiksi pääomaverotuksen korottaminen vain kansansuosion kalastelemiseksi on leikkimistä tulella kilpailukyvyyn ja työpaikkojen kannalta. Yritysverotus on kilpailuetu, jolla olemme korvanneet syrjäisen asemamme haittoja yritysten

sijaintimaana. Muu Eurooppa on lähestynyt Suomen tasoa.

”SININEN KAINUU” – TIE EUROOPPALAISEEN
DEMOKRATIAAN

Integraation etenemisen ja alueiden välisen globaalien taloudellisten kilpailun on sanottu korostavan ”Alueiden Eurooppaa”, alueiden uutta taloudellista dynamiikkaa. Havainto on aivan oikea. Mutta alueet eivät voi toteuttaa itseään ja vastata maailmanlaajuisen talouskilpailun haasteisiin, jos niillä ei ole riittävää itsehallintoa, kykyä kohdistaa niukat voimavarat alueen kilpailukyvyyn ja työllisyyden kannalta kriittisiin menestystekijöihin.

Kainuu näyttää tietä kohti eurooppalaisen demokration mukaista alueellista hallintoa. Pääministeri Paavo Lipposen ”sinistä ajatuksista” on käynnistynyt valmistelu, joka tähtää Kainuun malliin, uuteen tapaan hoitaa maakunnallista kehittämistä ja hallintoa.

Lipponen lupasi, että kainuulaiset saavat päättää vapaasti valtion ja EU:n voimavarojen käytöstä, kunhan he tekevät siitä toteuttamiskelpoisen mallin. Kainuun mallin perusarkkitehtuuri on kainuulaisten toimesta valmisteltu ja esitelty. Selvitysmies Juhani Perttunen on tehnyt kiireellisellä aikataululla perusteellista työtä tavoitteiden muuttamiseksi lainsäädännöksi ja muiksi tarpeelliseksi hallinnonmuutoksiksi.

Kainuu on, jos Perttusen ehdotukset etenevät, esimerkki muulle Suomelle. Alueellisen keskittymisen ja työttömyyden noidankehästä ei ylipääntään päästä pois muuten kuin antamalla maakunnille mahdollisuudet kehittää itseään. Se palvelee samalla koko Suomen kilpailukykyä ja hyvinvointivaltion säilymistä. Siksi kansanvaltaisen maakuntahallinnon toteuttaminen olisi ensiarvoisen tärkeää. Samalla tämä vaatii maakuntien päättäjiltä ja sidosryhmiltä sekä ennakkoluulotonta asennetta että kykyä puhaltaa yhteen hiileen.

Monien mielestä kansanvaltaisen maakuntahallinnon ”puuhaaminen” on vain tuulentupien rakentelua, jota on satakunta vuotta harrastettu. Olen eri mieltä. Se kuulosti utopialta vielä vähän yli kymmenen vuotta sitten. Silti kevään 1991 hallitusneuvotteluissa päätettiin maakuntien liitojen perustamisesta ja niille annettiin lakisäätien aluekehitystehtävä.

Seuraava askel oli työvoima- ja elinkeinokeskusten perustaminen vuonna 1997. TE-keskuk-

set vastaavat valtion alueellisena elinkeinohallintona kehittämistyön resursoinnista ja kanavoivat EU:n ohjelmavaroja. TE-keskusten tehtävä on jo lainkin mukaan kehittää toimialuettaan – ei toimia valtion pitkän käden jatkeena. Kuitenkin kolmen ministeriön tiukka ja välillä tiukkapipoinen putkihallinto haittaa alueiden kehittämistä. TE-keskukset eivät toimi riittävän hyvin, koska niitä ohjaava keskushallinto, ministeriöt, on ennaltaan.

Myös EU:n rakennerahasto-ohjelmien hallinnointia on usein arvosteltu jäykäksi, minkä vuoksi ohjelmat toteutuvat huonosti. Yleensä kritiikki pannaan suoraan unionin piikkiin. Puolustelematta EU:n ja varsinkaan komission suoriutumista on sanottava, että ohjelmityön byrokraattisuudesta suurempi osa on puhtaasti kansallista alkuperää. Samalla tavalla kuin komissio usein puuttuu liian pieniin, jäsenvaltiolle kuuluviin asioihin, puuttuu keskushallinto liiaksi sellaisiin asioihin, joiden ratkaisu kuuluisi alueelliselle tasolle.

Väitän, että keskushallinnon hegemonia ja aluehallinnon heiveröisyys johtavat voimavarojen tehottomaan käyttöön, mikä haittaa koko Suomen kilpailukykyä. EU:n ja Suomen aluekehitysohjelmien vaikuttavuus olisi parempaa, jos niukat voimavarat voitaisiin kohdistaa alueen kilpailukyvyyn kannalta kriittisiin menestystekijöihin.

ELINKEINOMINISTERIÖ YRITTÄJYYDEN JA
ALUEKEHITYKSEN VÄLINEEKSI

Koska alueellinen kehittäminen on ennen muuta elinkeinon kehittämistä – yrittäjyyden, osaamisen, innovatiivisuuden ja koulutuksen vahvistamista –, tulee myös keskushallinto muovata sitä tukevaksi. Sen vuoksi paras ajatus keskushallinnon uudistamiseksi on erityisen elinkeinoministeriön kokoaminen nykyisiä ministeriöitä tai niiden osia yhdistelemällä; kyseeseen tulisivat lähinnä kauppa- ja teollisuusministeriö, työministeriö ja sisäministeriö tai osia niiden kokoonpanosta. Elinkeinoministeriölle kuuluisivat luontevasti yrittäjyyden ja aluekehityksen edistäminen sekä kuntatalouteen liittyvät asiat.

Ministeri Suvi-Anne Siimeksen johtama ministeriryhmä harkitsi ehdotusta elinkeinoministeriöstä pitkään, mutta jätti lopulta esittämättä sitä ilmeisesti sisäisten jännitteiden vuoksi. Tämä on valitettavaa, joskaan ei yllättävää. Kenellekään valtio-opin tutkijalle ei ole yllätys, että kes-

kushallinto voi uudistua vain poliittista tietä. Omia reviierejään vartioivat virkamiehet ja hallintoyksiköt eivät sellaiseen ponnistukseen kykene.

Tilaisuus siihen tarjoutuu seuraavissa hallitusneuvotteluissa. Se on käytettävä hyväksi – nimenomaan maakuntien voimavarojen hyödyntämisen vuoksi. Hallinnon uudistaminen jää pelkäksi laatikkoleikiksi, ellei sitä tue aito ajattelutavan muutos. Silti ministeriöiden välinen työnjako on tehtävä mahdollisimman tarkoituksenmukaiseksi, jotta seuraavalla hallituksella on kässissään kunnan välineet edesauttaa aluekehityksen tasapainottamista.

KUNTIEN PALVELUTUOTANTO UUSITTAVA

Kunta on meille suomalaisille sekä itsehallinnon väline että tärkeimpien peruspalvelujen, kuten terveydenhuollon ja perusopetuksen, tuottaja. Siksi tavalliselle suomalaiselle on suurta merkitystä sillä, miten kunta ja sen talous jaksavat. Olemme matkalla kuntatalouden kriisiin, joka on syytä peruspalveluiden murenemiseen. Kuntaliiton tilastojen mukaan vuosien 2003–2004 näkyvät kuntataloudessa ovat yhtä huonot kuin vuosien 1991–1992.

Myös väestön ikääntyminen aiheuttaa kuntataloudelle paineita sekä palvelujen kehittämisen että työvoiman saatavuuden kannalta. Lähes kolmannes eli 150 000 kunnallista työntekijää jää eläkkeelle tämän vuosikymmenen kuluessa. Ammattitaitoisten työntekijöiden saamiseksi on julkisen terveydenhuollon kilpailukyvyistä huolehdittava.

Terveydenhuollon ohella peruskoulu antaa aihetta huoleen, OECD-vertailun kärkisijoista huolimatta. Koulurauhan ja oppimisen turvaamiseksi on välttämätöntä, että opetusryhmien koko ei enää kasva ja että päästään yksilöllisempään opetukseen. Liian usein opettajat uupuvat työssä ääreen ja samalla oppiminen kärsii. Peruskoulun kasvattinakin pidän koulutuksen tasa-arvoa suomalaisen hyvinvointivaltion kulmakivenä, josta ei pidä tinkiä.

Peruspalvelujen pelastamiseksi on sovittava kuntatalouden pelisäännöistä kuntien ja valtion välillä. Linjan on oltava ”ei uusia velvoitteita ellei uusia resursseja, ja entisetkin veloitteet on hoidettava”. Tästä olisi syytä sopia seuraavan hallituksen ohjelmassa ja toteuttaa uudistus viimeistään vuoden 2005 alusta.

Seutuyhteistyön mahdollisuudet olisi kartoitettava jokaisessa Suomen seutukunnassa. Kartoitus on tällä hetkellä jo käynnissä ainakin Pohjois-Pohjanmaalla. Tämä on yksi niitä asioita, jotka on viimeksi kuluneiden 5–10 vuoden aikana edennyt merkittävästi. Esimerkiksi Varsinais-Suomea kiertäessäni havaitsin, että Salon seudun kuntien tiivistyvä yhteistyö, Salon ja Turun lähentyminen elinkeinopolitiikassa sekä Loimaan seudun yhteistyöhankkeet ja Vakka-Suomen jo pitkään jatkunut seutuyhteistyö ovat aivan eri mallilla kuin vuosikymmen sitten. Seutuyhteistyö on sitä paitsi usein käypä vaihtoehto kuntaliitokselle.

Kuntien palvelutuotannon tapoja on myös uudistettava. Kunnan tehtävä on huolehtia palvelujen saatavuudesta ja laadusta, ei itse tuottaa niitä kaikkia. Ruotsissa on otettu käyttöön *kundval*, ”asiakkaan valinta”, josta on saatu hyviä kokemuksia. Tämä luo myös tilaa yrittäjyydelle. Kuten Helsingin onnistunut esimerkki leikkausjonojen katkaisuhoidosta osoittaa, kilpailuttamisella voidaan ajaa kansalaisen parasta.

UUTEEN YHTEISYMMÄRRYKSEEN

Verrattuna siihen, että alueellinen keskittyminen on kärjistynyt rajuksi muuttoaalloksi Suomessa 1990-luvun puolivälistä lähtien, keskustelu asiasta on kummallisen ohutta. Kerran vuodessa Helsingin Sanomat julkaisee raportin, jossa kerrotaan maakuntien väestökadon kiihtyneen vuoden takaiseen verrattuna. Kerran vuodessa hallitus lupaa tehostaa aluepolitiikkaa seuraavalla ohjelmakaudella. Kerran parissa vuodessa oppositio uskaltaa tehdä asiasta välikysymyksen esittämättä kuitenkaan aitoa vaihtoehtoa.

Kuitenkin olemme tilanteessa, jossa on sekä liitoksissaan natisevan hyvinvointiyhteiskunnan että syrjäytymisestä kärsivien tai sen vaarassa olevien kansalaisten kannalta välttämätöntä, että Suomen kaikki voimavarat saadaan käyttöön.

Melkein tulee ikävä vuotta 1985, jolloin ulkoministeri Paavo Väyrynen ja Helsingin apulaiskaupunginjohtaja Erkki Tuomioja hahmottelivat aluepolitiikan historiallista kompromissia, Helsingin kaupunginvaltuutetun Osmo Soininvaaran sivustatuella.

Suomessa kaivataan kipeästi uutta aluepoliittista yhteisymmärrystä, joka rakentuu koko Suomen etuun ja tukee Suomen kilpailukykyä. Sen

tulee kattaa niin kaupunkien kuin maaseudun, teollisuuden kuin palveluiden kehittäminen. Tasapainoisempi aluekehitys ei ole yhteiskunnan ja kansantalouden kannalta ensi sijassa kustannus, vaan tuotto.

Kyse on pohjimmiltaan Suomen olemuksesta. Kun puhutaan Suomesta yhteiskuntana sanan ai-

dossa merkityksessä, nykymenolla maasta jää sel-laisena jäljelle vain hädin tuskin Pähkinäsaaren rauhan aikainen kaistale, jossa itäinen ja pohjoinen Suomi jätetään kylähulluille ja turisteille samaan tapaan kuin entiseen aikaan venäläisille tai korpia asuttaville, kaskea polttaville savolaisille. Ei se enää mikään Suomi olisi.

OIKAISU

Pekka Saarnion jutussa ”Miehet ja naiset päihdehoidossa: kolme empiiristä tutkimustulosta” (YP 3/2002) oli harmittava, toistuva (paino)virhe. Kyseessä on khiin neliön (χ^2) merkintä.

Sivulla 270 (vasen palsta, toisen kappaleen 1. virke hakasulkeiden sisällä) khii-kirjain puuttuu kokonaan. Hakasulkeissa olisi pitänyt olla seuraavasti: [$\chi^2(1) = 11,4; p = 0,001$].

Sivulla 271 kuvion 1 otsikossa χ :n tilalla on 0. Hakasulkeissa olisi pitänyt olla seuraavasti: kuviossa A [$\chi^2(4) = 13,1; p = 0,01$] ja kuviossa B [$\chi^2(4) = 11,6; p = 0,02$].

Sivulla 272 taulukon 1 viimeinen rivi on oikeassa muodossaan $\chi^2(2) = 8,7; p = 0,01$ $\chi^2(2) = 6,1; p = 0,04$.

Näistä viidestä kohdasta khii-kirjain siis puuttui, minkä vuoksi lukijalle jää epäselväksi, millä tavalla tilastollinen testaus on suoritettu. YP:n toimitus pahoittelee virhettä.